Razoružanje — osmo specijalno zasedanje Generalne skupštine UN i ostvarenje novog međunarodnog ekonomskog poretka

dr Stane Pavlič

OSTVARENJE NOVOG MEĐUNARODNOG EKONOMSKOG PORETKA mora biti najprioritetniji zadatak Organizacije ujedinjenih nacija, nesvrstanih zemalja i zemalja u razvoju, pa i celokupnog naprednog sveta; opšte i potpuno razoružanje je sastavni deo tih napora. Ubrzanje procesa razoružanja je jedan od bitnih uslova za istinsko ostvarenje NMEP-a, za ostvarenje rezolucija i preporuka šestog i sedmog specijalnog zasedanja GSUN-a, odluka petog samita nesvrstanih zemalja. Generalna skupština UN i drugi njezini organi doneli su mnoštvo rezolucija, preporuka o bar parcijalnom razoružanju, ali su one ostale pretežno neostvarene; bilateralni sporazumi o razoružanju ograničavaju se na periferna pitanja i ne mogu obezbediti istinski mir i bezbednost u svetu i uopšte ne vode računa o rešavanju problema Sever—Jug. Proglašena je dekada razoružanja. 28. zasedanje GSUN je pozvalo članice Saveta bezbednosti i ostale zemlje da smanje vojne proračune za deset posto u korist bržeg razvoja ZUR-a i čak osnovala komitet za upotrebu tih sredstava! Razvijene zemlje ne samo da su se oglušile na ovaj apel već čak smanjuju javnu pomoć ZUR-u i protive se svakoj međunarodnoj meri u pravcu uvođenja NMEP-a, pozivajući se na krizu svetske privrede, rastuću inflaciju i nezaposlenost, nestabilnost vodećih valuta, itd., a prelaze preko toga da te iste zemlje svake godine sve više troše za naoružanje. Svestrano zalaganje nesvrstanih zemalja i ZUR-a, uz aktivno učešće svih naprednih zemalja i pokreta za ubrzanje procesa razoružanja, treba da jača jedinstvo unutar nesvrstanih zemalja kao i nesvrstanih sa ZUR-em, uslov za ostvarenje najznačajnijih neposrednih ciljeva GSUN-a, presudnih za sudbinu sveta.

1.

POVELJA ORGANIZACIJE UDRUŽENIH NACIJA ima za bitan cilj obezbeđenje svetskog mira i međunarodne bezbednosti; ovaj cilj mora biti prioritetan i ostvarljiv time da se »samo minimum ljudskih i ekonomskih resursa sveta koristi za naoružanje«. Opšte i potpuno razoružanje, koje

mora biti jednodušno, tj. konsenzusom prihvaćeno od svih zemalja članica, nije lako realizovati; radi se o izuzetno osetljivim problemima nacionalne bezbednosti svake zemlje i njezinih interesa, zbog čega je potrebna strpljivost i svestrano razumevanje. *Pre svega treba obezbediti ostvarenje brojnih, makar skromnih i ograničenih, sporazuma koji su već bili prihvaćeni, ali sa retkim izuzecima i ostvareni.*

Pitanje razoružanja, u jednom ili drugom obliku, nalazi se permanentno na gotovo svim zasedanjima Generalne skupštine UN-a, na brojnim sastancima Saveta bezbednosti i drugim telima OUN-a. Već početkom 1946. godine prihvaća OUN Rezoluciju o razoružanju koju je sledilo više od stotinu drugih rezolucija o tom pitanju. *1959. godine je Generalna Skupština jednodušno prihvatila da je »pitanje razoružanja, opšteg i potpunog, najznačajnije s kojim je suočen današnji svet«.* Sličnu izjavu je ponovila na zasedanju 1973. godine.

OUN koristi različite organizme kao instrumente za ostvarenje ovog cilja; rezolucijom od 1946. godine osnovana je Komisija za atomsku energiju, a naredne godine Komisija za klasično naoružanje, pošto se Atomska komisija ograničila na probleme eliminisanja nuklearnog oružja i nuklearnih sistema. 1952. godine su te dve komisije menjane sa Komisijom za razoružanje koja je dve godine kasnije formirala posebnu potkomisiju sa učešćem SAD, Sovjetskog Saveza, Francuske, Velike Britanije i Kanade. 1959. godine osnovan je Komitet desetorice za razoružanje sa učešćem pet zemalja Istoka (SSSR, Bugarska, Poljska, Rumunija, ČSSR); i pet zemalja Zapada (SAD, Velika Britanija, Francuska, Italija i Kanada). Iste godine osnovan je Komitet osamnaestorice za razoružanje u kome su SAD i SSSR kopredsednici (Francuska odbila da bude članica tog komiteta). Od tada svake godine Komitet podnosi izveštaj o svom radu Generalnoj Skupštini UN-a. 1969. godine povećan je broj članica Komiteta na 26, uključivo Jugoslaviju; promenjen je naziv Komiteta u Konferenciju za razoružanje (CCD).

Septembra 1961. godine su Generalnoj skupštini UN-a vlade SSSR-a i SAD-a podnele zajedničku *Deklaraciju o principima multilateralnih pregovora o razoružanju;* naredne godine podnela je vlada SSSR-a Komitetu osamnaestorice Projekt ugovora o potpunom i opštem razoružanju pod striktnom međunarodnom kontrolom, a vlada SAD-a tekst Okvirne linije osnovnih dispozicija ugovora o potpunom i opštem razoružanju u miroljubivom svetu; oba predloga su kasnije dopunjena, i bila su predmet detaljnih rasprava više godina.

U toku tih godina došlo je do zaključenja više sporazuma; prvi je bio sporazum 1959. godine o Antarktiku (dogovoreno izvan OUN-a!); predviđa potpunu demilitarizaciju Antarktika. 5. avgusta 1963. godine bio je u Moskvi potpisan sporazum o zabrani proba nuklearnih oružja u atmosferi, u vanatmosferskom prostoru i pod vodom; sporazum su potpisale tri nuklearne sile u prisutnosti generalnog sekretara OUN-a. Više od sto zemalja je već ratifikovalo taj sporazum, ali ne i Francuska, NR Kina i Indija kao nuklearne sile.

Pregovori o neširenju nuklearnog oružja su počeli već krajem pedesetih godina; tek 5. marta 1970. godine stupa na snagu Sporazum o neproli-

feraciji nuklearnog oružja. Više zemalja nije potpisalo taj sporazum, mada on predviđa mogućnost izlaska ako predstavnik »smatra da su izuzetni događaji u vezi odredaba tog sporazuma ugrozili najviše interese njegove zemlje«. Zbog zahteva više zemalja za dopunskim garancijama protiv nuklearnog napada Savet bezbednosti je juna 1968. godine prihvatio posebnu deklaraciju.

Nuklearne zemlje naročito su insistirale na *utvrđivanju bezatomskih zona;* od 1956. godine dalje je to bio predmet brojnih zasedanja, rasprava u generalnoj Skupštini i drugim organima UN-a. Februara 1967. godine dolazi do potpisivanja sporazuma o zabrani nuklearnih oružja na prostoru Latinske Amerike — Tlatelolco sporazum; on predviđa osnivanje međunarodnog organizma za njegovo sprovođenje (osnovan juna 1969. godine).

Sporazum ima dva protokola: prvi obavezuje ekstrateritorijalne sile koje imaju posede na području Latinske Amerike (SAD, Francuska, Holandija i Velika Britanija) na poštovanje odredaba tog Sporazuma, dok drugi protokol obavezuje specijalno nuklearne sile na poštovanje istog. Ipak Protokol I su ratifikovale samo Velika Britanija i Holandija, a Protokol II SAD, Francuska i Velika Britanija, zbog čega su latinskoameričke države tražile da se pitanje stavi na dnevni red Generalne Skupštine UN-a 1974. godine. Vlada Sovjetskog Saveza načelno podržava osnivanje bezatomskih zona, ali nije potpisala Protokol II.

Generalna skupština UN-a je već 1958. godine imala na dnevnom redu pitanje miroljubivog korišćenja izvanatmosferskog prostora i formirala poseban komitet u cilju proučavanja tog problema; 1963. godine je Skupština prihvatila predlog Meksika, koji je podneo u ime Komiteta osamnaestorice o zabrani nuklearnog oružja i drugog oružja za masovno uništavanje u izvanatmosferskom prostoru. Ti principi usvojeni su u Sporazumu o upotrebi izvanatmosferskog prostora koji je stupio na snagu oktobra 1967., čime je taj prostor postao denuklearizirana zona.

Na 25. jubilarnom zasjedanju Generalne skupštine UN-a prihvaćen je predlog U Tanta da se dekada od 1970. do 1980. proglasi *decenijom razoružanja;* iste godine je Konferencija komiteta za razoružanje — CCD — formulisala Sporazum o zabrani nuklearnih instalacija i drugih oružja za masovno uništavanje na dnu mora, okeana i po zemlji morskog dna; sporazum je stupio na snagu maja 1972. godine.

1969. godine je Generalna skupština UN-a prihvatila izveštaj generalnog sekretara o hemijskom i bakteriološkom oružju i efektu njihove upotrebe; na predlog 12 nesvrstanih zemalja — članica CCD je prihvatila resoluciju o zabrani svih vrsta hemijskog i bakteriološkog oružja. Više država nije prihvatilo resoluciju, među njima SAD; avgusta 1971. predložile su SAD i SSSR odvojene ali istovetne tekstove Konvencije o zabrani proizvodnje, o razvoju i stokiranju biološko bakterioloških i toksičkih oružja i o njihovom uništenju koju je potpisalo više zemalja krajem 1973. godine, ali je nijedna zemlja nije ratifikovala do kraja te godine. Jula 1974. su šefovi SAD i SSSR na sastanku u Moskvi prihvatili inicijativu CCD o zaključenju međunarodne konvencije o najtežim vrstama hemijskog oružja.

1972. godine je Kurt Waldheim, generalni sekretar UN-a, na zahtev

Generalne skupštine objavio izveštaj o sve češćoj upotrebi napalm bombi i drugih vrsta oružja za zapaljivanje; 1973. godine je Generalna skupština rešila da nastavi sa proučavanjem tog pitanja. Iste godine je Skupštna sa žaljenjem konstatovala da se nastavljaju nuklearne probe, mada je prošlo 10 godina od potpisa Sporazuma o njihovoj parcialnoj zabrani; na sastanku šefova dveju supersila jula 1974. godine u Moskvi potpisan je sporazum o ograničenju nuklearnih podzemnih proba sa jačinom iznad 150 kilotona počevši sa 31. martom 1976. godine.

1969. godine su počeli pregovori između SAD i SSSR SALT (Strategic Arms Limitations Talk (Razgovori o ograničenju strateškog oružja). Septembra 1971. godine bio je potpisan Sporazum o odgovarajućim merama za smanjenje opasnosti nuklearnog rata i Sporazum o poboljšanju direktnih komunikacionih veza između Moskve i Washingtona. 25. maja 1972. godine bili su potpisani u Moskvi završni sporazumi prve faze SALT I, tj. Ugovora o ograničenju antibalističkih sistema i Privremeni sporazum o merama u pogledu ograničenja strateških ofanzivnih oružja.

Pregovori o SALT II su nastavljeni novembra 1972. Na sastanku jula 1974. godine u Moskvi dogovoreno je da će vlade SAD i SSSR još pre isteka SALT I — oktobra 1977. — zaključiti sporazum o ograničenju strateškog ofanzivnog oružja sa važnošću do 1985. godine.

1972. godine je Generalna skupština UN-a svečano prihvatila rezoluciju kojom se zemlje članice UN odriču upotrebe sile i pretnji u bilo kom obliku u međunarodnim odnosima shodno Povelji UN kao i upotrebe nuklearnih oružja.

29. zasedanje Generalne skupštine UN-a imalo je na dnevnom redu »Zabranu dejstvovanja na ekologiju i klimu u vojne svrhe i u druge svrhe koji su suprotni sa bezbednošću, blaginjom i zdravljem«. Šefovi SAĐ i SSSR su jula 1974. godine u Moskvi objavili Deklaraciju o ekološkom ratu.

2.

Posebnu i trajnu pažnju posvećuje OUN ekonomskim aspektima i posledicama parcijalnog kao i potpunog, opšteg razoružanja. 1962. godine je generalni sekretar UN-a pripremio izveštaj »Ekonomske i socijalne posledice razoružanja«, u kom izričito kaže da će biti moguće sve probleme i poteškoće oko razoružanja otkloniti odgovarajućim nacionalnim merama i da će upotreba tih sredstava koristiti celom svetu, a ne samo zemljama u razvoju. 1972. godine je U Tant predložio studiju kojom bi se u sedamdesetim godinama utvrdili novi prioriteti — nacionalni i internacionalni — u vezi ekonomskih i socijalnih posledica razoružanja. Iste godine je imala Generalna skupština UN-a na dnevnom redu »Ekonomske i socijalne posledice trke u naoružavanju i negativni efekti toga na mir i svetsku bezbednost«. Skupština je zadužila generalnog sekretara da pripremi izveštaj o tome za naredno zasedanje — 1971. godine, pod naslovom »Ekonomske i socijalne posledice trke u naoružanju i vojni budžeti«. Izveštaj konstatuje da se od 1961. do 1970. godine utrošilo za naoružanje 1.900 milijardi dolara i da će,

ako se nastavi tom dinamikom, tj. da vojni budžeti apsorbuju cca 6,5% BNP godišnje, ti troškovi dostići na kraju ove decenije 300 do 350 milijardi dolara po cenama iz 1970. godine. Mada veći deo tih izdataka tereti velike sile, ipak postaje teret ZUR-a za odbranu sve teži i štetniji. Svetska trgovina zbog toga je usporena, ekonomsko-finansijska pomoć ZUR-u se smanjuje, zaoštravaju se ekonomski i socijalni problemi većine zemalja i sveta kao celine, kaže izveštaj, zbog sve oštrije trke u naoružanju. Na predlog Generalne skupštine 1970. godine je generalni sekretar pripremio izveštaj »Razoružanje i razvoj« kojim povezuje ta dva presudna pitanja za savremeni svet, a naročito za zemlje u razvoju.

SMANJENJE VOJNIH BUDŽETA je od posebnog značaja za ostvarenje ciljeva zemalja u razvoju i nesvrstanih zemalja; to pitanje je bilo ponovno na dnevnom redu Generalne skupštine pozivajući se na odredbe Povelje UN-a. *Rezolucija 380 (V) Generalne skupštine novembra 1950.* »Mir kroz akte« kaže da je »... za trajan mir u svetu neophodno smanjiti ljudske i ekonomske resurse na najmanju meru u korist manje razvijenih područja sveta ...«. U pedesetim i šezdesetim godinama bilo je neophodno mnoštvo predloga, ali je suviše zemalja, naročito zapadnih, tražilo da se to pitanje rešava zajedno sa problemom opšteg razoružanja. 1973. godine je vlada SSSR predložila smanjenje vojnih budžeta zemalja stalnih članica Saveta bezbednosti za deset posto i da se deo ušteđenih sredstava koristi za ZUR-e. SAD, Velika Britanija i Francuska su odbile predlog sa motivacijom da nije rešeno pitanje definisanja strukture vojnih budžeta; pored toga smatraju da su naoružanje i problem razvoja ZUR-a odvojeni, različiti problemi koje treba odvojeno proučiti. I NR Kina je odbila predlog. Ipak je Generalna skupština jakom većinom prihvatila rezoluciju kojom preporučuje stalnim članicama Saveta bezbednosti smanjenje vojnih budžeta u narednoj fiskalnoj godini za deset posto u odnosu na 1973. godinu. NR Kina je bila protiv, dok su SAD, Francuska i Velika Britanija apstinirale. Skupština istovremeno preporučuje da se tih deset posto koristi za brži razvoj ZUR-a, a isto preporučuje i zemljama sa jakim ekonomskim i vojnim potencijalom. Osnovan je poseban komitet za raspodelu sredstava do kojih će se doći ovim preporukama. Skupština je zadužila generalnog sekretara UN da pripremi izveštaj o ostvarenju tih rezolucija — preporuka.

»Development Forum« objavljuje zaključke OUN-a o studiji iz 1971. i 72. godine o »Ekonomskim i socijalnim posledicama trke u naoružanju i vojnih izdataka«; 14 naučnika i ekonomista iz zemalja Istoka i Zapada, razvijenih i zemalja u razvoju je učestvovalo u odgovorima na 21 pitanje. Evo nekih od tih odgovora:

na pitanje koliko sredstava troši svet u vojne svrhe kaže se da se u roku od 10 godina godišnji izdatak povećao od 120 na 200 mlrd što znači 6,5% svetskog BNP;

na pitanje koliko je učešće u tim zemljama sa najjačom vojnom strukturom kaže se da 6 zemalja: SAD, SSSR, NR Kina, Francuska, Velika Britanija i SR Nemačka učestvuju sa 4/5 u svetskim vojnim izdacima u prošloj dekadi, što znači prosečno 8% u njihovom BNP;

na pitanje koliko je učešće »Trećeg sveta« odgovara se da »Treći svet«

u svetskim izdacima za vojne svrhe učestvuju sa oko 6%;

oko 50 miliona ljudi, više od jedne trećine iz ZUR, angažirano je, posredno ili neposredno, na vojnom području;

na pitanje o odnosu vojnih i ostalih javnih izdataka kaže se da se troši za ekonomske i socijalne programe u većini zemalja tek jednim razlomkom:

vojni izdaci su gotovo tri puta veći nego što su izdaci za zdravlje, gotovo dva puta veći od izdataka za prosvetu i trideset puta veći od javne pomoći zemljama u razvoju;

za istraživački rad i razvoj u vojne svrhe troši se oko 25 mlrd godišnje, što je gotovo polovina iznosa od svih izdataka za istraživanje i razvoj u svetu. Istraživanje na području zdravstva učestvuje svega sa 4 mlrd dol.

Najviše su time pogođene zemlje u razvoju koje su prinuđene odvajati sve veći deo nacionalnog bruto proizvoda za odbranu; te zemlje troše relativno više za vojsku i oružje od razvijenih zemalja čime onemogućuju realizaciju svojih razvojnih programa i postepeno smanjivanje jaza između njih i razvijenih zemalja. Nesvrstane zemlje su pre krize nafte trošile oko 10 milijardi dolara godišnje za naoružanje, što znači tek deseti deo tadašnjih svetskih izdataka za naoružanje ali je i to izuzetno teretilo nacionalne privrede tih zemalja. Posle krize nafte izdaci više nesvrstanih zemalja su se vrtoglavo povećavali. Dok su razvijene zemlje imale stopu rasta za naoružanje i vojsku 2,0% godišnje, ova je na prostoru ZUR-a iznosila 7,2 posto! Vojni izdaci po glavi stanovnika u razvijenim zemljama su iznosili 1,0 posto, a u ZUR-u 4,6 posto! Ekonomska kriza kapitalističkog društva povećava pritiske razvijenih zemalja na ZUR i znači nov stepen opasnosti koji traži nova sredstva, investicije u cilju odbrane; ekonomska kriza, koja je dugotrajna i strukturna, dovodi do novih oblika sprege odbrambenih i ekonomsko-finansijskih interesa kapitala, pa i do novih mogućnosti pritiska, uključivo lokalne ratove, na ZUR i nesvrstane zemlje. Velekapital ne beži ni od upotrebe sile, oružja za spašavanje kapitalističkog sistema.

Zemlje u razvoju angažuju sve veća sredstva za naoružanje, ali je njihov ukupni trošak još uvek šest puta manji od utroška razvijenih zemalja za naoružanje: značajno je i to da svega deset zemalja u razvoju utroši tri četvrtine izdataka ZUR za naoružanje. *Suština problema je u tome da nijedna zemlja u razvoju, bez obzira na to koliko troši za naoružanje, ne ugrožava supersile kao što to one, bar potencijalno, čine.* Posleratni period znači zaoštravanje trke u naoružanju, militarizaciju privrede i društvenog života i nemoć dosadašnjih multilateralnih pregovora; umesto veće međunarodne bezbednosti dolazi do postepenog sužavanja međunarodne i nacionalne bezbednosti.

Pažnju zaslužuje odgovor na pitanje da li je opšta bezbednost veća zbog sve većih izdataka za naoružanje kao i na pitanje kakav je efekat trke u naoružanju na unutrašnju politiku. Sličan je i odgovor na pitanje zašto svaki nov napredak na vojnom području uskoro postaje obsoletan.

Posebno pitanje govori o štetnim posledicama trke o naoružanju na svetsku trgovinu, kao i na pomoć zemljama u razvoju.

Trinaesto pitanje se odnosi na ulogu vojno-industrijskog kompleksa, fenomena koji je kao prvi kritikovao predsednik Eisenhover, ali koji ne važi samo za SAD. Vojno-industrijski kompleks svuda u svetu nastoji da jača i prilagođava se novonastalim uslovima.

U vezi šesnaestog pitanja — »da li će smanjenje izdataka za naoružanje biti korišćeno za više produktivne svrhe« kaže se da bi 20% smanjenja vojnih izdataka pokrilo najhitnije ekonomske potrebe razvijenih zemalja i zemalja u razvoju i doprinelo sužavanju jaza između Severa i Juga.

Da li će razoružanje poremetiti ekonomsko stanje u svetu? Studija odgovara kategorično da nije očekivati povećanje privredne nestabilnosti zbog smanjenja naoružanja. Prelazne probleme je moguće rešiti odgovarajućim međunarodnim i nacionalnim merama što važi i za prekvalifikaciju ljudske snage i proizvodnih programa vojnih postrojenja. Drugi svetski rat je dao u tom pogledu konkretne, konstruktivne rezultate. Studija odgovara na posledice nuklearnog razoružanja, biološkog razoružanja, preorijentacije istraživačkog rada po svim važnijim oblastima i na kraju govori o preporukama eksperata Ujedinjenih nacija. Završava sa »Pretnja konačne katastrofe do koje vodi trka u naoružanju je daleko veća opasnost kojom se suočava savremeni svet, opasnija od siromaštva i bolesti, opasnija od populacijske eksplozije i daleko premašuje čak kratkoročne koristi koje možda daje naoružanje u pogledu jačanja nacionalne bezbednosti.«

3.
XXXII Zasedanje Generalne skupštine UN

Prošlogodišnje zasedanje Generalne skupštine (otvorenje 20. septembra) je značajno za problematiku razoružanja; na dnevnom redu ima sličnu problematiku kao ranija, naročito prethodno XXXI zasedanje, ali je značajnije zbog predstojećeg Specijalnog zasedanja GAUN, posvećenog razoružanju. Od 122 tačke dnevnog reda 21 je posvećena prolematici razoružanja (od 33. do uključeno 53. tačke).

Tč. 33: *Ekonomske i socijalne posledice trke u naoružanju i njezine izuzetno štetne posledice po svetski mir i bezbednost;* izveštaj podnosi generalni sekretar Waldheim. Ta tačka nalazi se na dnevnom redu redovnih zasedanja već od 25. jubilarnog zasedanja, što ukazuje na njezin značaj ali i na nemoć ove najviše univerzalne organizacije, koja još nije izašla iz akademskih okvira. 26. zasedanje je prihvatilo izveštaj generalnog sekretara »Ekonomske i socijalne posledice trke u naoružanju i vojni izdaci« i odlučilo da će to biti stalna briga Generalne skupštine. 28. zasedanje je raspravljalo o konkretnim merama i u pogledu smanjenja vojnih budžeta.

Tč. 34: *Implementacija rezolucije 3473 sa 30. zasedanja GAUN o potpisivanju i ratifikaciji dopunskog protokola I ka Ugovoru o zabrani nuklearnog oružja u Latinskoj Americi — Tlatelolco* ugovor; ugovor su prihvatile države Latinske Amerike još februara 1967. 26. zasedanje GAUN iste godine je pozvalo sve države-članice UN da ugovor potpišu i ratifikuju. Vlade SAD i Francuske to nisu uradile.

Tč. 35: *Internacionalna saradnja u miroljubivoj upotrebi vasione;* izveštaj podnosi Komitet za miroljubivu upotrebu vasione. Prvi put na dnevnom redu GAUN na 30. zasedanju; osnovan poseban komitet od 37 članova.

Tč. 37: *Zaključenje svetskog ugovora o neupotrebljavanju sile u međunarodnim odnosima;* na dnevni red stavljeno na predlog SSSR; na 31. zasedanju države-članice pozvane su da do 1. juna o. g. podnesu predloge, primedbe. Izveštaj podnosi generalni sekretar Waldheim. Interes socijalističkih zemalja se vidi i u tome što kao zvanični dokumenti cirkulišu pisma vlada SSSR, ČSSR, Belorusije, Mađarske, DR Nemačke.

Tč. 38: *Spaljivačka i druga specifična konvencionalna oružja koja bi mogla biti predmet zabrane ili ograničenja iz humanih razloga;* izveštava generalni sekretar. Na dnevnom redu od 27. zasedanja.

Tč. 39: *Hemijska i bakteriološko-biološka oružja;* izveštava CCD — Konferencija komiteta za razoružanje; na dnevnom redu od 21. zasedanja; 10. aprila 1972. data je na potpis i ratifikaciju Konvencija o zabrani razvoja, proizvodnje i lagerovanja bakterioloških (bioloških) i toksičkih oružja i o njihovom uništenju; na snagu stupila marta 1975.

Tč. 40: *Nužnost prestanka nuklearnih i termonuklearnih proba i zaključenje ugovora;* izveštava CCD. Na dnevnom redu od 9. zasedanja 1954. god.! Oktobra 1963. stupa na snagu Ugovor o zabrani proba nuklearnih oružja u atmosferi, vasioni i pod vodom. 31. zasedanje je osudilo nuklearne probe svih vrsta i pozvalo države koje još nisu pristupile tom ugovoru da to što pre urade.

Tč. 41: *Implementacija rezolucije GAUN 31/67 o potpisivanju i ratifikaciji dopunskog protokola II Tlatelolco o zabrani nuklearnih oružja u Latinskoj Americi;* potpisan kao i Protokol I februara 1967; prihvatile ga Velika Britanija, SAD, Francuska, NR Kina, ali ne i SSSR.

Tč. 42: *Efektivne mere za implementaciju namera i ciljeva dekade o razoružanju;* prihvaćen predlog o dekadi razoružanja na 29. zasedanju 30. zasedanje je s tim u vezi pozvalo države-članice da sredstva ušteđena smanjenjem naoružanja, naročito nuklearnog, usmjeravaju ka bržem razvoju ZUR-a i pozvalo generalnog sekretara da problem razoružanja poveže *sa problemom razvoja,* 31. zasedanje je tražilo poboljšanje koordinacije svih mehanizama UN-a na području razoružanja i razvoja kao i da se 32. zasedanju omogući prihvatanje razumnog programa i rada o svim aspektima potpunog i opšteg razoružanja pod međunarodnom kontrolom, u skladu sa rezolucijom GAUN 2602 E(XXIV) o proglašenju dekade razoružanja. Izveštavaju CCD i generalni sekretar Waldheim.

Tč. 43: *Implementacija deklaracije o denuklearizaciji Afrike;* prihvaćena na 29. zasedanju na predlog Organizacije afričkog jedinstva 1964. god.

Tč. 44: *Ostvarenje denuklearizirane zone na Srednjem Istoku;* na dnevnom redu od 29. zasedanja. 31. zasedanje je zadužilo generalnog sekretara da ispita nove mogućnosti realizacije tog projekta; međutim, konkretni rezultati ne treba da se očekuju na ovom zasedanju.

Tč. 45: *Ostvarenje denuklearizirane zone u Južnoj Aziji;* na dnevnom redu svih zasedanja GAUN od 29. dalje.

Tč. 46: *Zabrana razvoja i proizvodnje novih vrsta oružja za masovno uništavanje i novih sistema takvih oružja;* izveštava CCD, na dnevnom redu od 30. zasedanja. Bez izgleda da bi ovo zasedanje učinilo značajniji korak napred; još u rukama eksperata.

Tč. 47: *Smanjenje vojnih proračuna;* izveštava generalni sekretar; na dnevnom redu od 28. zasedanja koje je preporučilo redukciju vojnih budžeta za 10 posto u odnosu na fiskalnu godinu 1973, te predložilo da se 10 posto ušteđenih sredstava koristi za razvoj ZUR-a. NR Kina, Francuska, Velika Britanija i SAD odbile su poziv Waldheima augusta 1974. da sarađuju u Specijalnom komitetu. 31. zasedanje GAUN je odobrilo izveštaj generalnog sekretara i grupe eksperata i pozvalo države-članice da do 30. aprila 1977. jave svoje primedbe i predloge da bi generalni sekretar cirkulirao zaključke i preporuke najkasnije do kraja augusta 1977.

Tč. 48: *Implementacija deklaracije o Indijskom okeanu kao zoni mira;* na dnevnom redu od 26. zasedanja. 27. zasedanje je ad hoc osnovalo komitet od 15 članova koji je na 29. zasedanju proširen na 18 članova.

Tč. 49: *Zaključenje ugovora o potpunoj i opštoj zabrani nuklearnih proba;* na dnevnom redu od 30. zasedanja na predlog SSSR. Na 30. zasedanju je 25 nenuklearnih zemalja prihvatilo da učestvuju u pripremi pregovora za zaključenje tog sporazuma, ali nisu prihvatile ranije postavljene uslove.

Tč. 50: *Implementacija deklaracije o jačanju međunarodne sigurnosti;* izveštava generalni sekretar, na dnevnom redu od 24. zasedanja. Na 29. zasedanju je GAUN apelovala na sve članice da prošire svrhu detanta na ceo svet i da obustave trku u naoružanju. 31. zasedanje je usvojilo dve rezolucije od kojih se prva odnosi na nemešanje u unutrašnje odnose drugih država, a druga na proširenje procesa popuštanja zategnutosti, sadržajno i geografski, uključujući Mediteran kao zonu mira.

Tč. 51: *Opšte i potpuno razoružanje;* izveštaj CCD, Međunarodne agencije za atomsku energiju — IAEA i generalnog sekretara. Na dnevnom redu od 14. zasedanja 1959. god. Komitet za razoružanje, od 18 članova, osnovan na 16. zasedanju je 1969. pretvoren u Konferenciju komiteta za razoružanje od 26 članova — CCD, koja je na 29. zasedanju proširena na 31 člana (Jugoslavija je članica komiteta). Analiza rasprava na redovnim zasedanjima GAUN i na sastancima CCD ukazuje na složenost ovog problema i na duboka razmimoilaženja ne samo između blokova već i unutar njih, a pre svega na duboko nepoverenje i podozrivost vodećih sila, kao i na nemoć OUN. Zahvaljujući naporima nesvrstanih zemalja održava se koliko, toliko konstruktivan rad Konferencije i Skupštine.

31. zasedanje je usvojilo 4 rezolucije koje se odnose na: a) SALT pregovore, b) sazivanje Specijalnog zasedanja GAUN o razoružanju, c) jačanje bezbednosti nenuklearnih zemalja, d) miroljubiva upotreba nuklearne energije. Zasedanje žali što vlade SSSR i SAD odugovlače zaključenje SALT ugovora i urgira napredak pregovora i u pogledu kvalitativnog ograničenja i stvarnog smanjenja strateškog nuklearnog oružja. Preporučuje i dogovor o međunarodnom režimu proizvodnje i stokiranju plutonijuma s obzirom na nužnost zaštitnih, preventivnih mera u skladu sa politikom neširenja

nuklearnog oružja, ali vodeći računa o razvojnim potrebama i interesima zemalja u razvoju.

Tč. 52: *Specijalno zasedanje GAUN o razoružanju:* izveštaj Pripremnog komiteta. 31. zasedanje je, vodeći računa o predlogu 5. samita nesvrstanih zemalja, rešilo da sazove Specijalno zasedanje Skupštine maja—juna 1978. god. u New Yorku, te je osnovalo Pripremni komitet od 54 člana (Jugoslavija je članica) sa mandatom da na 32. zasedanju iznese odgovarajuće preporuke.

Tč. *Svetska konferencija o razoružanju;* izveštaj CCD, na dnevnom redu od 26. zasedanja. Na 27. zasedanju je osnovan Specijalni komitet od 35 članova (Jugoslavija je članica); na 28. zasedanju je ad hoc osnovan komitet za svetsku konferenciju o razoružanju od 40 članova (Jugoslavija je članica).

4.

PRIPREMNI KOMITET za specijalno zasedanje Generalne skupštine UN o razoružanju je na sedmom sastanku maja 1977. raspravljao o primedbama i predlozima zemalja-članica tog komiteta, a na dnevnom redu su bila i ostala pitanja u vezi specijalnog zasedanja GAUN; pregled tih primedbi i predloga po zemljama odnosi se na načelne primedbe, na ciljeve specijalnog zasedanja, na pripremni rad, na dnevni red zasedanja, na organizaciju zasedanja, na glavne dokumente zasedanja kao i na ulogu OUN na području razoružanja. Zbog ograničenosti prostora ograđujemo se na osnovne primedbe i predloge obaju supersila mada postoje brojne razlike, naročito unutar zemalja-članica NATO pakta; pregled sadrži i primedbe i predloge Jugoslavije (iznesene u pismu Kurtu Waldheimu) koje odražavaju stav većine nesvrstanih zemalja.

SSSR se zalaže od početka svog postojanja za mir i okončanje trke u naoružanju; politika detanta omogućava radikalnije korake u pravcu razoružanja u okviru multilateralnih i bilateralnih pregovora. Vlada SSSR je na poslednjem, tj. 31. zasedanju GAUN, predložila memorandum o razoružanju koji sadrži sažet program hitnih mera i odražava stav Brežnjeva da »politika SSSR ne ide za postizanjem superiornosti u naoružanju, već u pravcu redukcije naoružanja i smanjenja mogućnosti vojne konfrontacije«. Memorandum predlaže: prestanak trke u nuklearnom naoružanju, redukciju i sledstveno tome eliminaciju nuklearnog oružja, zabranu nuklearnih proba, konsolidaciju režima o neširenju nuklearnog oružja, zabranu i destrukciju hemijskih oružja, zabranu proizvodnje novih vrsta oružja i sistema za masovno uništavanje, redukciju oružanih snaga i konvencionalnog naoružanja, osnivanje zona mira u Indijskom okeanu i u drugim regionima, redukciju vojnih budžeta. Vlada SSSR predlaže da se problem razoružanja raspravlja u celosti na najautoritativnijem forumu — svetskoj konferenciji za razoružanje kao univerzalnom i kvalifikovanom organu za donošenje efektivnih odluka i mera.

Specijalno zasedanje GAUN treba da znači prelaznu fazu ka sazivu svetske konferencije o razoružanju bez prekidanja tekućih i već proverenih

formi pregovora o razoružanju; specijalno zasedanje treba da dogovori što brži rok saziva svetske konferencije i konkretne pripreme za nju. Vlada SSSR polazi od toga da specijalno zasedanje treba pomoći rad postojećih kanala u pregovorima o razoružanju.

SAD polazi od izjave predsednika Cartera 17. marta 1977. u UN: »Daćemo jak i konstruktivan doprinos predstojećem specijalnom zasedanju...«. Glavni cilj zasedanja treba da bude usmeren ka sasvim novom prilazu u multilateralnom rešavanju problema razoružanja. Rezultati specijalnog zasedanja će se ceniti s obzirom na doprinos koji će dati poboljšanju međunarodne atmosfere i napretku u razoružanju i kontroli oružja. Specijalno zasedanje treba da se posveti pitanju koje još nije bilo intenzivno raspravljano u OUN, a to je pitanje mera za povećanje međunarodnog poverenja i smanjenja međunarodne zategnutosti, uslov za suštinski napredak na području razoružanja. Ogromne poteškoće u dosadašnjim pregovorima oko preciziranja »definicije« razoružanja, ravnoteže, verifikacije — nazora, spornih političkih ciljeva, nesigurnosti ... nisu veštačke i onemogućuju brži napredak pregovora. Specijalno zasedanje je samo korak u dugoročnom procesu za izgradnju svetskog reda koji će u većoj meri usmeriti ljudske potencijale i talente ka zadovoljenju osnovnih potreba čovečanstva.

5.

SIPRI (The Stockholm International Peace Research Institute) konstatuje da se za naoružanje i vojne izdatke 1976. god. utrošilo 334 milijarde US dolara, što je ravno dvjema petinama ukupnog BNP »trećeg« sveta, odnosno što je dva puta više od BNP svih afričkih zemalja i za 14 puta premašuje ukupnu pomoć razvijenih zemalja ZUR-a iste godine. NATO i Varšavski ugovor učestvuju sa 70 posto (u periodu 1960. do 1976. učestvovali su sa 85 posto; izdaci ZUR-a povećani su u tom periodu od 5 na 15 posto). Oko 400 hiljada naučnika i stručnjaka je angažovano na istraživačkom radu naoružanja, što obuhvata polovinu svih stručnjaka i naučnika u svetu; izdaci za ratna istraživanja iznose godišnje 25 milijardi US dolara, što angažuje dve petine svih sredstava za istraživanje i za pet puta premašuje izdatke za istraživanje u medicini.

Trka u naoružanju, proizvodnji i kupovini zahvata ceo svet; nastoji povećanom proizvodnjom, odnosno kupovinom opreme, itd. obezbediti nacionalnu bezbednost, mada istorija uči da to još nikome nije uspelo; naprotiv, povećava se nesigurnost na višem nivou sa sve većim opterećenjem nacionalnog BNP i sa svim negativnim posledicama po unutrašnji društveno-ekonomski razvoj, kao i po međunarodne odnose. U toku poslednjih 20 godina, konstatuje SIPRI, povećavaju se vojni izdaci u svetu za tri posto godišnje, a na prostoru ZUR-a za deset posto (prošle godine vrednost vojnih kupovina ZUR-a povećana je za 16%). Više od povećanja kvantiteta naoružanja zabrinjava izuzetna dinamika povećanja kvaliteta, što traži sve veća sredstva u sve kraćem roku.

»ORBIS-A Journal of World Affairs«, proleće 77:

U periodu od 1964. do 1975. godine došlo je do *sledećih težih oružanih sukoba:*

rat u Vijetnamu (započeo 1962), šestodnevni rat između Izraela i Arapskih zemalja 1967, intervencija u ČSSR 1968, ponovni sukobi između Sovjetskog Saveza i NR Kine u 1969, sukob između Indije i Pakistana 1971, Yom Kipur rat između Izraela i Arapskih zemalja 1973, intervencija Turske na Kipru 1974, intervencija Kube i Južne Afrike u Angoli 1975. Pored toga došlo je do brojnih manje značajnih oružanih sukoba u Koreji 1968. i 1974, između Indonezije i Malezije 1963. do 1966, između Kenije i Somalije 1963. do 1967, između Indije i Pakistana 1967, između Salvadora i Hondurasa 1969, između Guajane i Surinama 1969, između El Salvadora i Hondurasa 1970, između Sovjetskog Saveza i NR Kine 1972, između Indije i Pakistana zbog Kašmira 1972, između Velike Britanije i Islanda 1972. i 1973, između Južnog Vijetnama i NR Kine zbog Paracelskih ostrva 1974, između Irana i Iraka 1974, između Tajlanda i Kambodže 1975, između Maroka i Alžira 1975, i ponovno između Indije i Pakistana zbog Kašmira 1975. Mogli bismo dodati i intervencije Egipta i Saudijske Arabije u Jemenu 1962, Sirije u Jordanu 1970, Indonezije na Timoru 1975, itd.

Izdaci za naoružanje (po vrednosti u US dolarima i cenama iz 1973) su povećani od 222 milijarde (1965. godine na 286 milijardi 1974. godine (28%); izdaci NATO zemalja su povećani za 23%, zemalja Varšavskog ugovora za 29%, a zemalja u razvoju za 100%, prema *podacima U.S. Arms Control and Disarmament Agency*. Učešće izdataka za naoružanje u svetskom BNP se smanjilo od 6,7% na 5,7% u periodu 1965. do 1974.

Obim prodaje naoružanja povećao se od 5,3 milijarde dolara (vrednost dolara i cene iz 1973.) 1965. godine na 8,4 milijardi dol. 1974. god., odn. za 60%. Uvoz naoružanja u ZUR se u tom periodu udvostručio; Istočna Azija je povećala uvoz naoružanja za 11%, Afrika za 50%, Latinska Amerika za 256%, Bliski Istok za 600%!

Četiri ZUR (Iran 7,3 milijarde dolara, Egipat 5,4 milijarde dolara, Saudijska Arabija 4,4 milijarde dolara i Indija 2,8 milijarde dolara) su 1975. godine utrošile polovinu ukupnih vojnih izdataka ZUR-a. Izdaci ZUR-a brzo rastu; 1957. god. su učestvovale zemlje NATO pakta i Varšavskog ugovora u svetskim vojnim izdacima sa 85%; 1976. god. njihovo učešće je smanjeno na 70%, a učešće ZUR-a se u istom periodu povećalo od 4% na 14%. Učešće ZUR-a u tom periodu godišnje prosečno iznosi 10%, dok svetski prosek iznosi 3%. *Jugoslavija* se, prema SIPRI, nalazi na 23. mestu zemalja po vojnim izdacima sa 1,9 milijardi dolara 1975. prošle godine 6,17% od nacionalnog BNP). Svetski prosek u ovoj dekadi se kreće oko 6%, u ZUR-u oko 4% BNP.

Rapidno raste svetska trgovina oružjem; ACDA-US Arms Control and Disarmament Agency ceni vrednost trgovine oružjem prošle godine na više od deset milijardi dolara, a porudžbine iznose oko 20 milijardi dolara; oko tri četvrtine tih prodaja ide ZUR-u. SIPRI tvrdi da su SAD, Sovjetski savez, Velika Britanija i Francuska u periodu *1950. do 1976.* isporučile 90% teškog oružja »trećem svetu«, od toga SAD i Sovjetski savez svaka po

34%, Velika Britanija 13% i Francuska 8%. NR Kina je ranije učestvovala sa oko 6% u prodaji oružja ZUR-a; sada učestvuje sa svega oko 2%. Prema ACDA su najznačajniji uvoznici oružja među ZUR u periodu 1965. do 1975:

Iran 3,877 milijardi dolara, Egipat 2,780, Južna Koreja 2,452, Sirija 1,905, Irak 1,721, Tajvan 1,696, Indija 690, Libija 1,116, Saudijska Arabija 1,038 i Pakistan 842 milijarde dolara. Tome bi trebalo dodati još Izrael 4,031, DR Vijetnam 4,420, Južni Vijetnam 8,362 milijarde dolara.

ACDA podaci kažu da dostiže vrednost trgovine oružjem u periodu *1966. do 1975.* oko 70 mlrd dol po tekućim cenama, odnosno oko 58 mlrd dol. po stalnim cenama; »Treći svet« učestvuje u uvozu oružja sa 60%, u izvozu svega sa 4%. SAD učestvuju u tome sa 50%, u prodaji oružja trećem svetu sa 60%, Sovjet. Savez sa 30%, od toga 2/3 »trećem svetu.«

»L'EXPRESS«, 14. augusta 1977, u članku »Prodaja oružja predsednika Cartera« sa podnaslovom »Nije lako pomiriti moralne principe sa političkim interesima«, spominje Carterovo predizborno obećanje.« »Ne možemo biti istovremeno najaktivniji pobornici mira u svetu i najveći trgovci oružjem« i izjave posle preuzimanja vlasti: »Odsada će biti isporuke oružja izuzetna stvar u spoljnoj politici SAD« kao i »Već u 1978. SAD će smanjiti izvoz oružja«. Praksa, međutim, kaže da nova administracija tumači politiku prodaje oružja kao »business as usual«. Južna Koreja će primiti za 8 milijardi oružja u zamenu za nepotpuno (problematično) povlačenje američkih kopnenih snaga; poverljivi pakt Washingtona sa Ryadom o masovnim isporukama savremenog oružja pretvara Saudijsku Arabiju u glavni američki vojni arsenal na Bliskom Istoku i to, prema L'Expressu, za obećanje da se cena nafte neće povećati i za kanalisanje petrodolarskih viškova u SAD. Vlada SAD je to zvanično demantovala!

Najbliži, i verovatno najuticajniji, saradnik Cartera Zbigniew Brzezinski, predsednik Nacionalnog saveta za bezbednost i spoljnu politiku, je prema UPI 2. septembra izjavio *Business Week-u* da nova administracija teži ka »globalnim promenama u konstruktivnoj spoljnoj politici« i da se među šest prioritetnih naloga ubraja »saradnju u naporima da se obuzda trka u naoružanju i drugim oblastima, ne smatrajući američko-sovjetske odnose ni početkom ni krajem međunarodnih briga«, te da treba »privući pažnju sveta na globalne probleme kao što su nuklearno oružje i poštovanje prava čoveka«.

Odluka predsednika Cartera da potpiše specijalnu direktivu o jačanju vojnih potencijala u Zapadnoj Evropi i o povećanju američkih rashoda u okviru NATO pakta naišla je na oštru kritiku Moskve. *Pravda,* partijski organ, piše o »raspirivanju ratne histerije«, smatra da nije ničim opravdano naglašavanje o vojnom izazovu NATO-a sa strane Varšavskog ugovora, oštro kritikuje nameru Pentagona o stacioniranju neutronskog oružja u Zapadnoj Evropi, i to uoči beogradskog KEBS-a.

6.
Jugoslavija i razoružanje

Jugoslavija kao samoupravna socijalistička i istinski nesvrstana, a ne samo vanblokovska, zemlja koja je Ustavom obavezana na politiku nesvrstavanja (što je gotovo jedini primer u svetu!) je najodlučniji pristaša politike opšteg i potpunog razoružanja, što je uslov postizanja trajnog mira i bezbednosti u svetu i uvođenja novog međunarodnog ekonomskog (i time političkog) poretka u svetu. Žrtva oba svetska rata i drugih spoljnih pritisaka, ona je duboko privržena utvrđivanju svetskog mira i bezbednosti i politici razoružanja; prinuđena da odvaja znatan deo svog društvenog proizvoda za odbranu, uzimajući u obzir i izuzetno složen geopolitički položaj Jugoslavije, ona ne može da koristi sve svoje materijalne i ljudske potencijale u samoupravnom socijalističkom sistemu za svoj privredni i društveni razvoj kao i za pomoć manje razvijenim zemljama. Zbog toga se dosledno, stalno angažovala u svim međunarodnim forumima, a napose u organima Ujedinjenih nacija, za postizanje prioritetnog cilja savremenog sveta — opšteg i potpunog razoružanja. Aprila 1957. god. je na poziv Komiteta UN za razoružanje predložila memorandum o stavu vlade Jugoslavije o pitanju razoružanja, nuklearnog i konvencionalnog, koji je pobudio najveću pažnju.

Skupština SFRJ je juna 1957. donela Deklaraciju o obustavi eksperimentalnih eksplozija nuklearnog oružja shodno politici Jugoslavije koju je predsednik Tito formulisao marta 1955. u Parlamentu: »Mi smo za upotrebu nuklearne energije samo u mirnodopske svrhe uz efikasnu međunarodnu kontrolu«. Vlada SFRJ je maja 1965. podnela Konferenciji komiteta UN za razoružanje CCD memorandum o neposrednim merama na području razoružanja.

Najveći doprinos Jugoslavije svetskom miru i sledstveno tome razoružanju je u razvijanju pokreta nesvrstavanja i usmeravanju politike nesvrstanosti ka miru i razoružanju. Deklaracije svih pet samita nesvrstanih zemalja su u tom pogledu od posebnog značaja; to važi i za govore predsednika Tita na tim skupovima. Već govorom na beogradskom samitu 1961. dao je celovit prikaz tog problema koji ima i danas punu vrednost. *Govor predsednika Tita u generalnoj debati na Prvoj konferenciji šefova država i vlada nesvrstanih zemalja* septembra 1961. u Beogradu je toliko značajan i aktuelan da zaslužuje pažnju svih međunarodnih faktora koji posredno ili neposredno učestvuju u pripremama za osmo specijalno zasedanje Generalne skupštine UN. O tome je govorio i kasnije na samitima nesvrstanih zemalja, ali *već govorom iz 1961. godine daje celovit prikaz problema razoružanja i put ka njegovom rešavanju.* Ogromna je šteta što je prošlo već 16 godina, a da još nije došlo do sazivanja svetske konferencije o razoružanju koju je već tada tražio predsednik Tito. Govor predsednika Tita *znači veliku opomenu celom svetu,* a pre svega zemljama koje snose glavnu odgovornost za nastavljanje sve besomučnije trke u naoružanju.

»Na rečima, svi su za razoružanje, ali u praksi, kada treba da se pristupi konkretnom rešavanju, postavljaju se ograde i protivpredlozi koje

onemogućavaju postizanje nekog sporazuma. Svedoci smo nerazumljive igre oko zaista ključnog problema; ključnog i zbog toga što on predstavlja stalnu pretnju miru i zbog toga što iscrpljuje ogromna materijalna sredstva koja bi se mogla koristiti za dobrobit i blagostanje naroda ne samo u zemljama koje poseduju i troše ta sredstva već i uopšte. Dugo vremena postavljalo se pitanje čemu dati prioritet: kontroli ili razoružanju? ali, da bi se nešto kontrolisalo, mora se odvijati neki proces koji treba kontrolisati, što znači proces stvarnog razoružanja... Očigledno je da su danas neophodni ne samo pojačani napori nego i nov način prilaženja ovom problemu uz široko i aktivno učešće i onih zemalja koje nisu uvučene u trku o naoružanju, niti su do sada bile uključene u neposredne pregovore o razoružanju... Možda je došlo vreme da se razmisli i o mogućnosti sazivanja opšte svetske konferencije o razoružanju... što ne znači umanjivanje uloge velikih nuklearnih sila na području gde će one imati i dalje da snose glavnu odgovornost.

Naravno, kad govorim o novom prilaženju ovom problemu, ne mislim na to da treba da se nađe neka iluzorna srednja linija između oprečnih stavova jedne i druge strane, već linija koja bi odgovarala objektivnim potrebama i efikasnijem kretanju u oblasti razoružanja. U tom smislu su 12 azijsko-afričkih zemalja i Jugoslavija, učesnice na ovoj konferenciji, podnele rezoluciju XV zasedanju Generalne skupštine UN, koja sadrži bitne elemente jedne pozitivne platforme za dalji rad na razoružanju. U načelu se, naime, svi slažu da se do opšteg i potpunog razoružanja može doći samo u vremenski određenim fazama, od kojih nijedna ne bi smela da poremeti ravnotežu na štetu jedne države ili grupe država... Niko ne usporava potrebu stroge međunarodne kontrole ali tendencija onih koji i dalje »fetišiziraju« kontrolu ne može drukčije se oceniti nego kao izraz njihove nespremnosti ili oklevanja da se priđe stvarnom razoružanju. U sadašnjoj situaciji duboke krize rada na razoružanju, izgleda mi, da pitanje početnih i delimičnih mera takođe dobija naročiti značaj. Te mere, naravno, ne treba shvatiti kao alternativu potpunom razoružanju, koje postaje osnovni i sve hitniji zadatak... Mislim, da *bi kao prva u nizu takvih mera mogla da bude odluka svih zemalja o smanjenju vojnih izdataka, uz obaveznu uplatu i korišćenje jednog dela ušteda za pomoć nedovoljno razvijenim zemljama*, što bi predstavljalo i izvesnu garanciju da je to smanjenje zaista sprovedeno. Ako se ni ovo ne bi moglo odmah postići, onda bi se bar moglo odlučiti o zamrzavanju vojnih budžeta sa stanjem na početku 1960. godine...

Da li je realno i može li se, inače, ozbiljno govoriti o razoružanju, kad se u isto vreme u ogromnoj meri povećavaju izdaci za naoružanje i proizvodnju najsavremenijih sredstava za uništavanje? I tu nema logike. I tu postoji očevidna kontradikcija između reči i dela... Vanredno je važno da se atomski eksperimenti definitivno obustave... Ja mislim da rešavanje problema razoružanja zahteva najveću hitnost i verujem da se mi ovde svi u tome slažemo, jer vreme koje prolazi sve više otežava konstruktivno rešenje tog problema, u prvom redu zbog držanja velikih sila. Svet, koji u tome vidi za sebe preteću opasnost, mora o tome kazati svoju odlučnu reč — a to je u prvom redu i naš zadatak ovde.«

DEKLARACIJA prve konferencije šefova država i vlada nesvrstanih

zemalja kaže u tač. 15 da je razoružanje »imperativna nužnost i najhitniji zadatak čovečanstva. Radikalno rešavanje problema ... može se naći jedino u opštem, potpunom i strogom međunarodno kontrolisanom razoružanju«.

U tač. 16. kaže se da u potpunom razoružanje treba uključiti: »Eliminisanje oružanih snaga, naoružanja, stranih baza, proizvodnje oružja, kao i ustanova i postrojenja za vojnu obuku izuzev u svrhe unutrašnje bezbednosti; da treba uključiti totalnu zabranu proizvodnje, posedovanja i upotrebe nuklearnog i termonuklearnog oružja, bakteriološkog i hemijskog oružja kao i eliminisanje opreme i uređaja za isporuku, smeštaj i operaciju oružja za masovno uništavanje na nacionalnim teritorijama«.

Tač. 17. govori o režimu vasionskog prostora u vezi razoružanja.

Tač. 18. poziva velike sile »da bez odlaganja potpišu ugovor o opštem i potpunom razoružanju da bi spasli čovečanstvo od strahota rata i oslobodile energiju i sredstva koja se sada troše na naoružanje za miran ekonomski društveni razvitak celokupnog čovečanstva. Zemlje učesnice smatraju da a) vanblokovske zemlje treba da budu zastupljene ubuduće na svim konferencijama za razoružanje; b) sve diskusije o razoružanju treba da se održavaju pod pokroviteljstvom UN; c) opšte i potpuno razoružanje treba da bude zagarantovano efikasnim sistemom inspekcije i kontrole, s tim da u odgovarajuća tela budu uključeni izvesni članovi vanblokovskih zemalja«.

Tač. 19. govori o zabrani svih nuklearnih i termonuklearnih proba.

Tač. 20. se često pogrešno tumači, mada je već tada bio jasan stav nesvrstanih zemalja *u pogledu sazivanja svetske konferencije odnosno specijalnog zasedanja o razoružanju*. Ona kaže: »Učesnici konferencije predlažu da Generalna skupština UN na sledećem zasedanju usvoji rezoluciju o sazivanju vanrednog zasedanja GSUN, posvećeno diskusiji o razoružanju ili da se sazove jedna svetska konferencija o razoružanju pod pokroviteljstvom UN, koja bi pokrenula rad na opštem razoružanju«.

Druga konferencija šefova država ili vlada nesvrstanih zemalja u Kairu oktobra 1964. je u Programu za mir i međunarodnu saradnju posvetila glavu 7 ovom problemu; njome se traži: opšte i potpuno razoružanje, miroljubivo korišćenje atomske energije, zabrana svih eksperimenata sa nuklearnim oružjem, uspostavljanje bezatomskih zona, sprečavanje distribucije nuklearnog oružja i zabrana svih nuklearnih oružja; u glavi 8 govori se o vojnim paktovima, stranim trupama i bazama.

Rezolucija Treće konferencije šefova država i vlada nesvrstanih zemalja o razoružanju, održana septembra 1970. u Lusaki, pozdravlja »deceniju« razoružanja i konkretizuje opštu prioritetnu listu o sveobuhvatnom programu razoružanja.

Politička deklaracija Četvrte konferencije šefova država i vlada nesvrstanih zemalja u Alžiru 1973. u glavi 3 od tač. 60. do tač. 76. raščlanjuje problematiku razoružanja i predlaže konkretna rešenja mnogih pitanja.

Politička deklaracija Pete konferencije šefova država i vlada nesvrstanih zemalja u Kolombu 1976. govori u tač. 122. do 134. o pretvaranju Indijskog okeana u zonu mira, sa predlogom da se »što je pre moguće sazove

konferencija o Indijskom okeanu u skladu sa rezolucijama Generalne skupštine UN sa XXIX i XXX zasedanja, kako bi se usvojile mere za primenu odredaba deklaracije o Indijskom okeanu kao zoni mira«.

U tačkama od 135. do 141. govori o razoružanju i bezbednosti; između ostalog predlaže da se zatraži »*održavanje specijalnog zasedanja GSUN što pre je moguće, a najdocnije 1978.* sa dnevnim redom: a) razmatranje problema razoružanja; b) pokretanje i izrada programa prioriteta i preporuka u oblasti razoružanja; c) pitanje sazivanja svetske konferencije o razoružanju.

Peta konferencija je prihvatila »Rezoluciju o Indijskom okeanu kao zoni mira« i »Rezoluciju o razoružanju«.

Vlada Jugoslavije je početkom maja 1977. uputila generalnom sekretaru UN odgovor u vezi specijalnog zasedanja GSUN o razoružanju, u kome, između ostalog, kaže:

»Vlada SFRJ ocenjuje da odluka GSUN doneta na XXXI zasedanju o sazivanju specijalnog zasedanja o razoružanju izražava snažnu želju međunarodne zajednice da zaustavi sve ubrzaniju trku u naoružanju i da pokrene proces razoružanja ... Jugoslavija je od nastanka UN ovom problemu posvetila najveću moguću pažnju ... Nesvrstane zemlje su na svojim konferencijama, u OUN, u okvirima CCD — Konferencija komiteta za razoružanje stalno istupale u prilog sporazuma o merama razoružanja i podnosile brojne predloge. Jugoslavija je uvek smatrala da je OUN najpogodniji i jedini univerzalni forum na kojem je moguće razmatrati i nalaziti rešenje za ovaj problem ..., ne negirajući pri tome značaj regionalnih, bilateralnih ili drugih vrsta pregovaranja ...

Međunarodni mir i bezbednost, zasnovani na ravnoteži sile, dugoročno se ne mogu održati, a trka u naoružanju je sastavni deo i izraz takve politike. Najveća naučna i tehnička dostignuća danas su stavljena u funkciju trke o naoružanju, a angažovanje sve više ljudskih, materijalnih i finansijskih sredstava u istraživanju i proizvodnji sve modernijeg oružja opasno ugrožava ekonomski razvoj međunarodne zajednice i teško pogađa ne samo male i srednje države već i one sa najvećom ekonomskom moći ...«

Jugoslavija polazi od pretpostavke da specijalno zasedanje GSUN o razoružanju treba da održi na što višem političkom nivou sa zadatkom da se ne samo oceni sadašnje stanje problema razoružanja, rezultati pregovaranja, posledice i opasnost za proces popuštanja zategnutosti i posledice za ekonomsko-socijalni razvoj međunarodne zajednice već istovremeno i da se dogovori o programu mera čija bi dosledna primena omogućila efikasnije rešavanje nekih osnovnih problema razoružanja.

Polazeći od iznetih ideja *vlada Jugoslavije predlaže dnevni red:* generalnu debatu, usvajanje političke deklaracije ili deklaracije o razoružanju, usvajanje programa mera za razoružanje i pitanje mehanizma pregovaranja UN. U tom okviru treba razmotriti i pitanje sazivanja svetske konferencije o razoružanju ... Jugoslavija smatra da bi u političkoj deklaraciji trebalo istaći principe na kojima treba ubuduće zasnivati pregovore o ovom problemu: a) princip najvećih prioriteta ... b) princip paralelnog pregovaranja o opštem i potpunom razoružanju; ... princip uravnoteženog sma-

njenja snaga na nižem nivou; ... princip kontrole, ... e) princip očuvanja jednake bezbednosti za sve zemlje; ... f) univerzalnost ... g) princip informiranosti ... *Među merama koje bi se mogle usvojiti na specijalnom zasedanju predlaže:* a) mere ka zaustavljanju trke u naoružanju, pre svega nuklearne; b) mere za smanjivanje ostalog oružja ... c) mere za zabranu drugih oružja za masovno uništavanje; d) mere o zabrani upotrebe napalma i drugih zapaljivih sredstava ... e) mere za smanjivanje vojnih efektiva i izdataka za naoružanje kao i za stvaranje, od tako dobijenih ušteda, fondova za pomoć zemljama u razvoju i za borbu protiv gladi i teških elementarnih nepogoda; mere za ubrzano povlačenje stranih trupa i baza ... g) mere za ograničavanje i zabranjivanje transfera oružja, posebno u ratnim i kriznim područjima.

Odgovor predlaže niz ostalih mera u pogledu jačanja bezbednosti i uloge OUN; predlaže da Prvi politički komitet OUN treba da se bavi isključivo pitanjima razoružanja i međunarodne bezbednosti ... Treba utvrditi neposredniji odnos i čvršću povezanost između bilateralnih i regionalnih pregovora i OUN ... *Vlada Jugoslavije je ubeđena da postoje potrebni uslovi i raspoloženje, da se na specijalnom zasedanju donesu takve odluke i usvoje mere koje mogu predstavljati prekretnicu u razrešavanju problema razoružanja.*